

STRATEGIJA RAZVOJA GOVEDARSTVA U SLOVENIJI*

STRATEGY DEVELOPMENT CATTLE BREEDING IN SLOVENIA

J. Ferčej, S. Čepin, J. Oster

Izlaganje sa znanstveno-stručnog skupa
UDK: 636.2.084.4.
Primljeno: 2. listopada 1993.

UVOD

Slovenija se otvara i približava europskom tržištu. Time se pojavljuju u gospodarstvu mnogi novi problemi, a tako je i u govedarstvu.

Govedarstvo je u Sloveniji jako značajna grana. Oko 2/3 poljoprivrednog zemljišta zauzimaju travnjaci i pašnjaci. Na njivama je u plodoredu neophodno proizvoditi krmno bilje. Zemlju je potrebno gnojiti i stajnjakom.

Govedarstvo dobiva nov značajan zadatak za održavanje korištenih poljoprivrednih površina i za naseljenost brdovitih, planinskih i kršnih predjela zemlje. Uređeno zemljište potrebno je za dostojan život stanovništva i za turizam, kao jednu od najznačajnijih perspektivnih privrednih grana.

Utjecaj europskog tržišta već se osjeća na domaćem tržištu. Da bi izdržali konkurenciju mora se učinkovito povećavati proizvodnost u govedarstvu i poboljšavati kakvoća proizvoda. Da bi se obavili navedeni zadaci mora se govedarstvo nanovo organizirati.

Prema navedenim polazištima zasniva se strategija razvoja govedarstva, koja se u kratkom obliku prikazuje u ovom radu.

POČECI PROIZVODNJE ZA TRŽIŠTE

Govedarstvo na teritoriju Slovenije počelo se razvijati u tržišnu proizvodnju u drugoj polovini devetnaestog stoljeća nakon oslobođenja seljaka i početkom razvoja većeg opsega trgovine i industrije, čime se otvaralo tržište. Prva tržišna roba bili su volovi za rad i za meso. Prodavali su ih u pravcu zapada i sjevera. Druga tržišna roba bilo je mlijeko i mliječni proizvodi. Pri kraju prošlog stoljeća na početku i sadašnjeg organizirali su stočari

velik broj mljekarskih zadruga, prvenstveno u zapadnim predjelima Slovenije. Mlijeko i mliječne proizvode prodavali su u gradove na sjevernoj jadranskoj obali i u gradove na sjeveru. U drugoj polovini 19. stoljeća broj je goveda znatno porastao - na oko 550.000 grla. Uvođenjem novih pasmina i poboljšavanjem hranidbe povećala se težina krava od 250 kg u prvoj polovini prošlog stoljeća, na oko 500 kg krajem stoljeća.

U desetljeću od prvog do drugog svjetskog rata napredak u govedarstvu bio je skroman. U desetljećima druge polovine sadašnjeg stoljeća, do devedesetih godina razvoj je poljoprivrede i govedarstva usmjeravala pa i kočila tadašnja agrarna politika. Ali biološka i tehnička dostignuća u privredno razvijenom svijetu prodirala su u Sloveniju i vanjsko tržište utjecalo je na slovensko govedarstvo. U pedesetim godinama izgrađena je mreža umjetnog osjemenjivanja krava. Usporedo su uvedene u praksu nove metode selekcije. Uvedeni su i novi intenzivni načini proizvodnje stočne hrane tako, da se što više hranjivih tvari za goveda podmiruje voluminoznom krmom.

Jako se promijenio pasminski sastav goveda. Još na početku pedesetih godina bilo je u Sloveniji pet pasmina s kombiniranim proizvodnim svojstvima. Povoljne prilike za tov junadi utjecali su, da su stočari brzo napustili držanje starih pasmina - plavu korušku, sivu pšeničnu (pomursku) i pincgavsku. Brzo se povećao broj goveda simentalke pasmine, najviše povratnim križanjem. Djelomično se povećao broj goveda smeđe pasmine. Državna gospodarstva uvela su crnobijelo

Prof. dr. Jože Ferčej, Prof. dr. Slavko Čepin, Prof. dr. Jože Oster, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 61230 Domžale, Groblje 3, Slovenija

*Referat napisan za savjetovanje u Opatiji 29. rujna 1993. g.

mliječno govedo, koje se širi i u seljačke gojidbe. Blizu 1/3 goveda u Sloveniji je u tipu simentalne pasmine. Na kršnim i planinskim predjelima zadržava se smeđe govedo, oplemenjeno s američkim smeđim govedom (Brown Swiss). Crnobijelih goveda u tipu holštajnske pasmine ima oko 12% grla.

PORAST PROIZVODNJE ZA TRŽIŠTE

Porast količina mlijeka, otkupljivog od mljekara u Sloveniji, po godinama, prikazuje tablica 1.

Udjel mlijeka iz društvenih farmi iznosio je 44% u 1965. godini, dok je u posljednjim godinama iznosio još samo 12%. Na društvenim farmama bilo je 1965. godine 15.600 krava, a 1992. godine 7.166.

Tablica 1: Količine otkupljenog mlijeka u Sloveniji

God.	Otkup mlijeka, 000 kg		Otkup po kravi, kg	
	Ukupno	Od društve. farmi	Iz farmi	Iz seljačkih gospodar.
1956.	57.000	20.631	-	-
1965.	88.000	38.670	2.970	962
1985.	351.560	46.200	5.044	1.813
1991.	375.000	41.000	5.690	2.140
1992.	354.000	42.700	6.007	2.179

Broj seljačkih gospodarstava, koja su prodavala mlijeko mljekarama, bio je najveći 1985. godine - 58.130. Do 1992. godine broj tih gospodarstava smanjio se na 38.154. Broj krava na takvo gospodarstvo iznosio je 1985. godine 2,86 a 1992. godine 3,92. Gospodarstava s 1 do 4 krave bilo je 1981. godine 41.000, a 1992. godine 27.400. Raste broj gospodarstava s 10 do 15 krava i s većim brojem krava. U gospodarstvima takve veličine bilo je 1992. godine 4,6% krava i 1,6% gospodarstava. Promjene u strukturi gospodarstava s tržišnom proizvodnjom mlijeka kreću se u istom pravcu kao u razvijenim europskim zemljama, samo mnogo laganije i s nižeg početnog stanja.

Društvene farme snizile su broj mliječnih krava na razinu svojih površina za proizvodnju voluminozne krme i postigle su europsku razinu proizvoda. Treba napomenuti da postoje u svim predjelima zemlje seljačka gospodarstva s proizvodnjom od 6.000 do 9.000 kg mlijeka po kravi godišnje. Nažalost broj je takvih gospodarstava još jako malen ali dovoljan za dokaz, da postoji zadovoljavajući genetski potencijal u pasminama, stručno znanje i sposobne stočare za

europsku razinu proizvodnje mlijeka.

Proizvodnja govedeg mesta u Sloveniji je znatno porasla na početku šezdesetih godina, kad se stvorio povoljan izvoz utovljene junadi i junečeg mesa. Tada je porastao broj goveda na račun većeg udjela junadi, dok je broj krava prilično ustaljen, iznosio je oko 46% broja goveda. Najviše se tovalo junadi simentalne pasmine, što je utjecalo na povećanje broja grla ove pasmine. Tovilo se i bikove smeđe pasmine u starom tipu, dok su smeđi bikovi oplemenjeni s američkom smeđom pasminom nešto manje cijenjeni za tov, makar ne zaostaju u prirastima ali im je klaonička kakvoća nešto slabija. Na početku sedamdesetih godina uvezeno je za gospodarsko križanje s mesnim pasminama charolais i limousin. Najviše se križaju krave smeđe pasmine, a u posljednjim godinama i crnobijele.

Tablica 2: Broj i struktura goveda u Sloveniji

God.	Broj goveda	Krave i steone junice		Volova kom	Društvena gospodarstva	
		broj	%		goveda	krava
1960.	533.000	276.000	52	44.000	33.000	15.000
1985.	577.000	268.000	46	5.000	76.000	12.200
1991.	533.000	258.000	48	1.800	76.000	9.500

STANJE NA POČETKU DEVEDESETIH GODINA

Osnivanje samostalne države Slovenije nije bitno utjecalo na razvoj govedarstva. Zbog prekinutih trgovačkih puteva za telad, junad i meso iz država nekadašnje Jugoslavije pogodena su djelimično neka tovlilišta i neke trgovačke organizacije a djelomično i mesna industrija. Trgovci su se brzo snašli i počeli kupovati jeftina goveda i jeftino meso iz drugih zemalja. Država je morala zaštititi domaću proizvodnju uvođenjem prelevmana na uvoznu stoku i meso te na mliječne proizvode.

Domaća proizvodnja govedeg mesa nešto se smanjila u posljednje dvije godine, najviše radi niskih prinosa krme u sušnim godinama, a djelomično i zbog relativno niskih otkupnih cijena i neustaljenog tržišta.

Količine za tržište otkupljivog mlijeka vrlo malo su se smanjile. Na tržište usmjereni stočari zadržavaju svoja stada i proizvodnju. Mljekare su se snašle i zadržavaju prodaju na prirodna tržišta. Na domaćem tržištu osjeća se konkurencija zapadnih zemalja u ponudi različitih sireva.

Tržište je dobro opskrbljivano koncentratima za stoku i dodatnim krmivima. Iz zapadnih zemalja dovoljna

je ponuda po relativno povoljnim cijenama.

BUDUĆI RAZVOJ GOVEDARSTVA

Utjecaj otvaranja prema Europi slovenski stočari već osjećaju. Pred uvozom mesa i mlijeka te njihovih proizvoda po dampinškim cijenama država se štiti prelevmanima. Ali tržište je otvoreno i konkurencija se osjeća.

Slovenija uvodi europske normative za kakvoću mlijeka i europski sustav klasifikacije govedeg trupa.

Stočari su u novim tržišnim prilikama prinuđeni, da poboljšavaju kakvoću svojih proizvoda za tržište, kako bi postizavali bolje cijene. Istovremeno moraju raditi na snižavanju proizvodnih troškova.

Nova rješenja traže se za organiziranje stočara, za njihovo sudjelovanje na uređivanju otkupa mlijeka i stoke. Sudjelovanje stočara u suradnji s mljekarama i mesnom industrijom također traži nova rješenja i nove odnose u vlasništvu poduzeća.

Značajna postaje uloga govedarstva za održavanje poljoprivrednih zemljišta u brdovitim planinskim i kršnim predjelima. Napuštena zemljišta brzo zarašćuje šuma i šikara. Površine pod šumom već su se povećale za nekoliko postotaka te već iznose iznad 50% ukupne produktivne površine zemlje. Marginalne poljoprivredne površine moraju se održavati zbog prirodne ravnoteže, i zbog čuvanja kulture krajolika za turizam. Turizam na selu, na seljačkim domaćinstvima sve više se razvija. Istovremeno turizam u poznatim već afirmiranim središtima sve više se širi na svoju okolicu, na brdovite i na planinske predjele.

BUDUĆA PROIZVODNJA MLJEKA

Predviđa se da će se broj krava za proizvodnju mlijeka ustaliti, a da će rasti proizvodnost po kravi i po gospodarstvu. U prvim razdobljima trebali bi postići toliko povećanje mliječnosti krava, da bi mljekare otkupljivale prosječno po 3.000 kg mlijeka godišnje po kravi. To bi trebali postići u sljedećih 5 do 6 godina.

Sve krave na gospodarstvima koja prodaju mlijeko u mljekare, umjetno se osjemenjuju. Kako se za osjemenjivanje upotrebljavaju selekcionirani bikovi, to se može tvrditi, da krave imaju genetsku osnovu za proizvodnju oko 5.000 kg mlijeka godišnje. To potvrđuju rezultati kontrole proizvodnosti. Godine 1992. bilo je u kontroli 20% krava s izračunatim rezultatima, s prosjekom u standardnoj laktaciji 3.951 kg mlijeka s 3,84% masti i 3,11% bjelančevina.

Tablica 3: Rezultati kontrole proizvodnosti krava u Sloveniji 1992. godine

Pasma	Broj krava	Proizvodnost u standardnoj laktaciji				
		Mlijeko	Mast		Bjelančevine	
		kg	kg	%	kg	%
Krave na seljačkim gospodarstvima						
Simentalska	23.749	3.600	138	3,83	114	3,16
Smeđa	13.598	4.048	156	3,85	128	3,15
Crnobijela	5.874	5.139	197	3,82	156	3,04
Krave na farmama poljoprivrednih poduzeća						
Crnobijela	5.135	5.948	216	3,63	179	3,01
Smeđa	371	5.083	192	3,78	163	3,21
Simentalska	220	4.225	160	3,79	133	3,15

Postavljen je cilj, da bi trebalo postići 4.000 do 5.000 kg mlijeka godišnje po kravi s voluminoznom krmom. Dohranjivanje koncentratima treba postaviti jako racionalno.

Računa se da će mljekarska industrija biti uspješna u prodaji mlijeka i mliječnih proizvoda na tradicionalna tržišta sjevernog Jadrana i na nova tržišta u sredozemnom bazenu. Time bi se uspelo u Sloveniji zadržati fond od oko 150.000 mliječnih krava, da bi povećanjem njihove proizvodnosti zadovoljavale tržište.

PROIZVODNJA MESA

Za tržišnu proizvodnju mlijeka koristit će se oko 60% sadašnjeg ukupnog broja krava u zemlji, a možda dugoročno još manje. Sve druge krave s podmlatkom bit će usmjerene na proizvodnju mesa.

Gospodarstva, koja drže krave i ne prodaju mlijeko u mljekare, imaju krave kombiniranih svojstava. Mlijeko upotrebljavaju za vlastite potrebe i prodaju ga u domaćinstvima. To su manja gospodarstva, s redovnim prihodima iz drugih djelatnosti (mješovita gospodarstva). Na tim gospodarstvima govedarstvo je dosta nestalno. U vrijeme mijenjanja generacija vlasnika i u nepovoljnim uvjetima za govedarstvo relativno lako napuštaju držanje goveda. Kako je u državnom interesu održavanje kultiviranog zemljišta i naseljenosti, to je zadatak države poduzimanje mjera za podupiranje i unapređivanje govedarstva za proizvodnju mesa na travnim površinama.

Težak zadatak je uvođenje držanja mesnih pasmina u manjim stadima. Broj gospodarstava koja drže goveda će se smanjivati, a velična gospodarstva će postupno rasti. Interes države je očuvati naseljenost pokrajina. U

svezi s tim pitanjem treba tražiti rješenja za zapošljavanje ljudi iz malih poljoprivrednih gospodarstava na takav način, da obitelji ostaju na gospodarstvima i dalje drže goveda, prvenstveno mesna goveda, za koje je potrebno malo živog rada.

Za dobivanje kvalitetne teladi za tov iz uzgoja mliječnih krava mora se sustavno voditi gospodarsko križanje s mesnim pasminama. To križanje je isto tako značajno za uzgoj, usmjerene na proizvodnju mesa. Sada se upotrebljavaju u Sloveniji za gospodarsko križanje dvije pasmine ali se moraju uključiti i nove u istraživanje, kako bi se moglo uspješnije proizvoditi genetski kvalitetan podmladak za meso.

Na europskom tržištu ima viškova govedeg mesa. Konkurencija je sve oštrija. Na uspješnu prodaju može se računati samo s mesom odlične kakvoće.

ORGANIZIRANOST GOVEDARSTVA

Goveda se nalaze u velikom broju sitnih gospodarstava, a na višoj razvojnoj razini mora biti organizirano za obavljanje poslovnih radova od zajedničkog interesa (proizvodnja, tržište, prerada), za obavljanje stručnih radova (selekcija, reprodukcija, zdravstvena zaštita, unos stručnog znanja u praksu) i za zastupanje zajedničkih interesa prema privrednim čimbenicima i prema državnoj upravi. U demokratskom društvu građani se organiziraju, da se potpomažu u rješavanju zajedničkih problema, da ukazuju na probleme i stavljaju prijedloge privrednim čimbenicima i državnim tijelima. Nažalost sadašnja generacija stočara i stručnjaka nema iskustva s konstruktivnim radom u vlastitim organizacijama, jer su u prošlim desetljećima radili po direktivama centralnih političkih foruma.

U Sloveniji se već organizirao već broj društava stočara, da se brinu o nadzoru nad proizvodnjom, o selekciji i reprodukciji, o stručnom obrazovanju. Organizirani su i savezi govedara za pasmine: crnobijelu, simentalsku i smeđu. Savezi postavljaju zajedno sa stručnom službom i znanošću ciljeve i programe selekcije za pasmine. Koordiniraju djelovanje društava i predlažu inicijative za zajedničke aktivnosti. U ovoj godini održava se rad društava i saveza na održavanju većeg broja izložbi rasplodne stoke, na većem broju ekskurzija i stručnih sastanaka. Naredni zadatak je organiziranje prometa rasplodnom stokom.

U zimsko doba treba početi s organiziranjem gospodarstava za tov i uzgoj mesnih goveda. I ove organizacije bit će povezane u savez govedara za proizvodnju mesa.

Savezi uzgajaa goveda povezat će se u Udruženje govedara Slovenije. To će udruženje zastupati interese razvoja i napretka cjelokupnog govedarstva države, a i nositi odgovornost za razvoj.

Predviđa se osnivanje poljoprivredne komore Slovenije. U njoj će dobiti mjesto i stočarske organizacije i njihove stručne službe.

Poseban problem je nova organiziranost mljekarstva. S početkom proizvodnje mlijeka za tržište u Sloveniji vezano je osnivanje i djelovanje mljekarskih zadruga i njihovih saveza. Sa zadružnim mljekarama nastavljalo se mljekarstvo u doba poslije drugog svjetskog rata. Naravno u svezi s velikim prestrukturiranjem stanovništva i porastom prometa mlijekom bilo je neophodno izgraditi nove velike mljekare, koje su postale društvena poduzeća. Sada treba naći povoljan način preobrazbe vlasništva mljekara, da budu u njima pravedno zastupani i stočari, dobavljači mlijeka. Stočari trebaju istovremeno preuzeti odgovornost za provođenje potrebnih stručnih mjera za prosperitet mljekarstva.

Organizacije stočara za proizvodnju govedeg mesa trebaju sudjelovati u organiziranju otkupljivanja stoka te u usmjeravanju rada mesne industrije. U mnogim zemljama zadružne organizacije regulativno utječu na promet stokom za meso.

ZAVRŠNE MISLI

Mnogo teških zadataka postavljeno je pred razvoj govedarstva, da bi se brzo približilo europskoj razini. Među najteže probleme ubraja se formiranje dobre organiziranosti stočara i stručnih službi, koje trebaju postati službe stočarskih organizacija. Cilj je u efikasnom radu stočarskih organizacija. Za rješavanje ovih ključnih problema nema dovoljno iskustava.

Stručnog znanja i znanstvenih kadrova ima za rješavanje svih problema. Postoji uvjerenje da ima u svim redovima dovoljno volje i energije za napore, koji su potrebni za napredak. Za uspješan razvoj potrebna je suradnja prvenstveno sa susjednim zemljama, s kojima postoje neki zajednički ili barem slični interesi. Potrebna je suradnja s međunarodnim stočarskim, stručnim i znanstvenim organizacijama. Ovim suradnjama treba posvetiti veliku pozornost, jer od zalaganja za ravnopravnu i aktivnu suradnju s drugim zemljama i s međunarodnim organizacijama imat ćemo velike koristi i mi sami.